

Anna Bazan-Krzywoszańska*

Powojenny rozwój społeczno-przestrzenny Zielonej Góry

Social and spatial development of the town of Zielona Góra after World War II

Miasto jako system

W ostatnich dziesięciu latach wśród urbanistów ugruntowało się myślenie o mieście jako problemie badawczym rozpatrywanym w kategoriach systemu [1, s. 193], w którego skład wchodzi współdziałające ze sobą na zasadzie sprzężeń zwrotnych dwa podsystemy – urbanistyczny, złożony z elementów wytworzonych przez człowieka oraz elementów naturalnych, i społeczny, wytworzony przez użytkowników przestrzeni. Oba podsystemy kształtuje ciąg zdarzeń historycznych, które mogą przyczynić się do ich stagnacji, rozwoju lub regresu [2, s. 79] albo inaczej – do dojrzałości, rozwoju i stagnacji [3, s. 103].

Za najbardziej pożądanym stanem rozwoju systemu, w którym dzięki lokalizacji i pełnionym funkcjom – działalności handlowej, przemysłowej, budowlanej, transportowej, kulturalnej czy administracyjnej – miasto się rozwija. Ale miasto rozwija się również przy wykorzystaniu swoich sił przyciągania, których źródłem jest między innymi układ komunikacyjny warunkujący przede wszystkim wzrost dostępności obsługi komunikacyjnej [4, s. 90–91].

Stan badań nad miastem

Miasto jako system ulega ciągłym przekształceniom. Pomiędzy jego strukturą społeczną a formą urbanistyczną

* Wydział Inżynierii Lądowej i Środowiska Uniwersytetu Zielonogórskiego/Faculty of Civil and Environmental Engineering, University of Zielona Góra.

City as a system

During the last decade urban planners began to perceive the city as a research problem considered in categories of a system [1, p. 193] that includes two sub-systems which cooperate with each other by means of feedback – an urban sub-system comprising man-made elements and natural elements accompanied by a social one that is created by users of space. Both of these sub-systems are shaped by a chain of historical events which may contribute to their stagnation, development or regression [2, p. 79] or in other words to maturity, development and stagnation [3, p. 103].

The most desirable state of the system development is that in which due to the location and performed functions – activities in the scope of trade, industry, construction, transportation, culture or administration – the city develops. However, the city also develops when it uses its forces of attraction which have their source, inter alia, in a communication system that conditions, first of all, the increase in accessibility of communication services [4, p. 90–91].

State of research on the city

A city as a system is subject to constant transformations. There is an inseparable significant connection between its social structure and its urban form. Human activities are determined by scientific and technical progress and the level of economic development [5, p. 98]. The global revolution of the 20th century while contributing to economic and social changes most probably brought about the greatest transformations in the city stru-

zauważalny jest nierozzerwalny, istotny związek. Działania ludzkie determinowane są przez postęp naukowo-techniczny i poziom rozwoju gospodarczego [5, s. 98]. Rewolucja ogólnooświatowa XX w., przyczyniając się do zmian ekonomicznych i społecznych, spowodowała w strukturze miasta najprawdopodobniej największe przeobrażenia. Zmiany te można scharakteryzować następująco: [...] *zadowolenie płynące z posiadania, ozdabiane hasłami podnoszącymi konieczność przestrzegania wolności, przeważało nad zadowoleniem płynącym z bycia, a zwłaszcza bycia razem w formie społeczeństwa obywatelskiego* [6, s. 14]. Przemiany cywilizacyjne, w tym informatyzacja społeczeństwa oraz rozwój technologiczny, wpłynęły na przeobrażenie struktury miasta [7, s. 135].

W literaturze przedmiotu mówi się o renesansie miasta. Towarzyszy mu proces globalizacji. Miasta stanowią węzły w systemie przepływów, urastając w wymiarze przestrzennym do ośrodków w skali regionów. Dynamika rozwoju miast stała się również powodem zmiany w metodach i technikach badań prowadzonych nad nimi. Wielorakość procesów, jakie dają się zaobserwować w dzisiejszym mieście, sprawia, że miejskość badań przestaje być już wystarczającym kryterium [8, s. 105]. Miasto jako przedmiot badań jest obecnie zbyt mało precyzyjną kategorią, uniemożliwiającą zdefiniowanie celu badawczego.

Nowa geografia miast, w rozumieniu nowej centralności i metropolizacji przestrzeni, mimo prób zdefiniowania jako zjawisko, nie została sformułowana, głównie wskutek braku próby przyjęcia definicji dla nowego miasta, powstającego z rozproszenia miasta tradycyjnego. Z tej też przyczyny przyjęta została, przez dzisiejszych badaczy, nazwa miasta rozproszonego, uwzględniająca jednocześnie fizyczność i niematerialną jego sieciowość. Dzisiejsze „miasto-sieć” przekracza znany do tej pory poziom intensyfikacji tkanki miejskiej, głównie poprzez alokację miejsc pracy, dostępność usług, powiązanie za pomocą sieci komputerowych i zróżnicowanie społeczne [9].

Powszechnie uznaje się rozpraszanie miast za najważniejszy problem dzisiejszego planowania przestrzennego i urbanistyki. W wyniku procesu rozpraszania, rozumianego jako przenoszenie miasta w inne miejsce, rozwój zabudowy poza miastem, zanika obraz miasta tradycyjnego. Zanika obraz miasta jako znaku identyfikującego przestrzeń [10, s. 14–15].

Problem sieciowości miast dodatkowo spotęgowały zmiany wywołane wprowadzeniem w Polsce gospodarki wolnorynkowej oraz swobody doboru lokalizacji działalności gospodarczej. Efektem tego procesu stały się zmiany w rozmieszczeniu ośrodków usługowych i przemysłowych.

Ogólnie stan badań nad miastem można podsumować w sposób następujący: *Miasta w XXI wieku wymknęły się spod kontroli w zakresie ich definicji urbanistycznej, spełniając nadal kryteria definicji socjologicznych. Przestały bowiem być spójnymi zespołami przestrzennymi o kontrolowanej kompozycji, a przewidywalność dotycząca ich rozwoju oparta na założeniach XX-wiecznego planowania przestrzennego – przenoszenia wzorów z małej skali na wielką – zawiodła* [1, s. 28–29].

These changes can be characterised in the following way: [...] *satisfaction deriving from possessing, decorated with mottos raising the necessity to perceive freedom, predominated satisfaction deriving from being, in particular, being together in the form of a civic society* [6, p. 14]. Civilisation transformations, including computerisation of the society and technological development influenced transformations of the city structure [7, p. 135].

In the literature on the subject there are mentions of the city renaissance. It is accompanied by the process of globalisation. Cities constitute nodes in the system of flows escalating to the centres in the scale of regions in a spatial dimension. Dynamics of development of cities also became a reason for changes in methods and techniques of research carried out on them. A diversity of processes which can be observed in today's city is the reason why urbanity of studies ceases to be a sufficient criterion [8, p. 105]. Nowadays, the city as a subject of research is a category not precise enough and this renders it impossible to define a research objective.

New geography of cities understood as the new centrality and metropolisation of space, in spite of defining it as a phenomenon, was not expressed mainly due to lack of an attempt at accepting a definition for a new city which came into existence from dispersion of a traditional city. Also because of this, present researchers accepted the name of a dispersed city at the same time taking into account its physicality and non-material webbyness. Today's "city-web" exceeds the so far known level of intensification of a city tissue, mainly through the allocation of work places, availability of services, connections by means of computer networks and a social diversity [9].

Dispersion of cities is generally recognised as the most significant problem of today's spatial and urban planning. As a consequence of the above mentioned process understood as transferring a city to another place and development of building outside the city, the image of the traditional city disappears. The image of the city as a sign of indentifying space vanishes [10, pp. 14–15].

The problem of the city webbyness was additionally intensified by changes caused by introducing the free market economy in Poland as well as giving a free hand in choosing a location of the economic activity. This process resulted in changes in the location of service and industrial centres.

Generally, a state of research on the city can be summarised in the following way: *Cities in the 21st century evaded control in the scope of their urban definition, however, still meeting the criteria of sociological definitions. They ceased to be cohesive spatial complexes of a controlled arrangement and the predictability with regard to their development based on the 20th-century spatial planning assumptions – transferring patterns from a small scale to a big scale – failed* [1, pp. 28–29].

Average size cities in the settlement network of Poland

The 20th century, particularly after World War II, saw considerable transformations as regards population. It

Miasta średniej wielkości w sieci osadniczej Polski

Wiek XX, głównie po II wojnie światowej, zaznaczył się znacznymi przeobrażeniami w odniesieniu do ludności. Charakteryzował go wysoki przyrost naturalny i nasilone procesy urbanistyczne. Głównie jednak wiązał się z migracją ludności ze wsi do miast. Powodem migracji stał się rozwój przemysłu i usług. Procesy te przyczyniły się do koncentracji ludności w miastach dużych i średniej wielkości.

Koniec wieku XX zapoczątkował nowe zjawiska demograficzne – zmniejszoną liczbę urodzeń, ujemny przyrost naturalny. W literaturze wskazuje się również na procesy przenoszenia funkcji usługowo-handlowych z centrów na peryferia miast, tym samym wspomagające proces zaludniania strefy podmiejskiej [11, s. 66]. W rezultacie doszło do rozlewania się miast i zacierania ich granic. Opisane procesy mają swój wpływ na sieć osadniczą kraju.

Między rokiem 1960 a 1978 liczba miast średnich w kraju wzrosła z 88 do 147. Łącznie we wszystkich miastach średnich mieszkało 6 mln osób, co stanowiło 1/6 ludności kraju. Wśród 147 miast średniej wielkości 100 z nich awansowało do tej grupy w ciągu blisko 30 lat po wojnie [12, s. 4–6].

W wyniku procesu urbanizacji, w latach 1980–2007, przy uwzględnieniu zmian administracyjnych, doszło do dalszych przekształceń w strukturze wielkości miast Polski. Liczba miast liczących od 50 000 do 100 000 mieszkańców, czyli miast średniej wielkości, zwiększyła się z 38 w 1980 r. do 47 w roku 2007. Miasta te skupiły niecałe 14% wszystkich mieszkańców miast, miasta małe – zaledwie 4% ogółu ludności miejskiej [11, s. 68].

Liczba ludności zamieszkującej miasta znacznie przewyższa liczbę mieszkańców wsi. W roku 2000 stanowiła ona aż 67% populacji kraju. Według danych statystycznych stan ten ulega jednak znacznym zmianom. Od roku 1995 liczba ludności miejskiej maleje. W porównaniu z rokiem 1945 daje się również zauważyć tendencję odwrotną – migrację ludności z miasta na wieś [11, s. 84–85]. Jest to dowód na to, że sieć osadnicza kraju, pomimo pozornej stabilności, ulega ciągłym przemianom. Niewątpliwie dochodzi do urbanizacji wsi i dezurbanizacji miast [7, s. 62], a pozorne przybliżanie się jednostek osadniczych [3, s. 588] jest następstwem powiększania terenów zurbanizowanych, w tym aglomeracji miejskich [13, s. 128].

Biorąc powyższe pod uwagę, przyjąć należy, iż sieć osadnicza kraju ewoluje nie tylko ilościowo, ale również jakościowo, jest bowiem w swojej istocie dynamiczna [14, s. 5–6]. Walory kulturowe, ograniczenia i kierunki podejmowanych przemian miast mają niewątpliwie wpływ na ich rozwój. Miasta źle zarządzane i błędnie zorganizowane przestrzennie rozwijają się gorzej. Tendencji tej nie zrównoważy nawet prężnie funkcjonujący na ich terenie przemysł. Miasta dbające o swój wizerunek, dysponujące wizją rozwoju, zwiększają swoje szanse na ugruntowanie pozycji w hierarchii osadniczej [11, s. 91]. Na sile przybrało zjawisko współzawodnictwa miast, czego główną przyczyną stało się umiędzynarodowienie gospo-

was characterised by a high population growth and intensified urban processes. It was mainly connected, however, with migration of people from the country to cities, which was due to the development of industry and services. These processes contributed to population concentration in big and average size cities.

The end of the 20th century initiated new demographic phenomena – a reduced number of births and a negative population growth. The literature also points to processes of transferring service and trade services from centres to the outskirts of cities, thus supporting the process of populating the suburban zone [11, p. 66]. Finally, it resulted in the expansion of cities and blurring their boundaries. The described processes have their influence on the national settlement network.

Between the years 1960 and 1978 a number of average towns in Poland increased from 88 to 147. In total, six million people lived in all of the average towns, which constituted 1/6 of the national state. From among 147 average-size towns 100 of them qualified to this group within 30 years after the war [12, pp. 4–6].

As a result of the urbanisation processes, in the years 1980–2007, taking into account administrative changes, some further transformations in the size structure of Polish towns took place. The number of towns with 50 000 to 100 000 inhabitants, i.e. average-size towns, increased from 38 in 1980 to 47 in 2007. These towns were home to less than 14% of all city residents, whereas small towns merely 4% of the total city population [11, p. 68].

The population of the cities was much greater than the rural population. In 2000 it constituted 67% of the national population. According to statistical data, this condition, however undergoes significant changes. Since 1995 the urban population has been decreasing. In comparison with 1945 a contrary trend can also be noticed, i.e. migration of people from towns to villages [11, pp. 84–85]. This proves that the national settlement network in spite of apparent stability undergoes constant transformations. Undoubtedly, we are witnessing urbanisation of the country and deindustrialization of cities [7, p. 62] and apparent approximation of settlement units [3, p. 588] is a consequence of expanding urbanised areas, including city agglomerations [13, p. 128].

Taking into consideration the above, it must be assumed that the national settlement network evolves not only in relation to quantity, but also to quality because it is dynamic in its essence [14, pp. 5–6]. Cultural values, limitations and directions of city transformations have an undoubted influence on their development. Cities that are managed badly and organised spatially in a wrong way are worse in development. This trend cannot be balanced even by a dynamically functioning industry in their areas. The cities which take care of their image and have a vision of development increase their chances for reinforcing their position in the hierarchy of the settlement [11, p. 91]. The phenomenon of competition among cities was intensified, which resulted from internationalization of economy. In a comprehensive review of the literature devoted to competitiveness by Llewelyn-Davies [15], it is indicated that the following factors are the most impor-

darki. W dość obszernym przeglądzie literatury poświęconej konkurencyjności, wykonanym przez Llewelyn-Davies [15], wykazano, że za najważniejsze w tym procesie uznać należy: rozwój gospodarczy, zapotrzebowanie na inwestycje oraz przyjętą strategię rozwoju miast.

Zmiany powierzchni miasta Zielona Góra

W latach 1945–1961 powierzchnia miasta Zielona Góra wynosiła 32,30 km² [12, s. 152], [16]. Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 5 października 1961 r. [17] do Zielonej Góry, z powiatu zielonogórskiego, przyłączone zostały obszary zniesionej gromady Jędrzychów i wsi Chynów z gromady Zawada, razem z otaczającymi lasami, o łącznej powierzchni 22,70 km². Tak wyznaczone granice administracyjne miasta nie uległy przekształceniom, obejmując obszar 55,0 km², do dnia 4 lutego 1986 r., kiedy to na podstawie zarządzenia wojewody zielonogórskiego w sprawie opisu granic Zielonej Góry [18] włączono do miasta część wsi Stary Kisielin, przysiółek Raculkę wraz z przyległymi lasami (tab. 1). Przyłączone tereny powiększyły obszar gminy Zielonej Góry o statusie miejskim do 58,32 km², pomniejszając tym samym powierzchnię gminy wiejskiej Zielona Góra. Powierzchnia gminy Zielona Góra o statusie miejskim nie uległa zmianie do dziś.

Wybrane dane o ludności Zielonej Góry

Okres od 1945 do 1950 r. wiąże się głównie z przesiedleniami, zasiedleniami i migracją ludności w związku z końcem II wojny światowej. Przedwojenne miasto Grünberg w roku 1939 zamieszkiwały 25 804 osoby [18]. W samym mieście Zielona Góra 24 czerwca 1945 r. zameldowanych było ogółem 11 566 osób i liczba ludności w okresie od 1945 do 1950 stale rosła. W kolejnych miesiącach od czerwca do września 1945 r. osiedliło się tu 9500 Polaków. W tym samym czasie teren późniejszego województwa zielonogórskiego¹ zasiedliło 227 033 osadników [22, s. 152].

Przyrównując liczbę ludności miejskiej w poszczególnych powiatach należących do Ziemi Lubuskiej, w latach 1945–1950 daje się zauważyć dominację powiatów miejskich: gorzowskiego i zielonogórskiego. W roku 1950 zamieszkiwało je łącznie 69 239 osób. Były to również ośrodki znajdujące się w grupie najszybciej rozwijającej pod względem gospodarczym. Niezależnie Zielona Góra, razem z Kargową, Nową Solą i Sławą zaliczały się do grupy miast, które najszybciej powróciły do liczby ludności porównywalnej ze stanem z roku 1939.

Rozwój poszczególnych miast Ziemi Lubuskiej przyspieszał dodatkowo wzrost liczby miejsc pracy w przemyśle, rzemiośle i handlu. Wśród ośrodków dysponujących wyżej wymienionym potencjałem znalazły się: Gorzów Wlkp., Gubin, Głogów, Żary, Żagań, Zielona Góra i Nowa Sól. Zielona Góra i Nowa Sól zajmowały wysokie miejsce w tej hierarchii, mimo że na ich terenie

tant: economic development, demand for investments and an adopted strategy of urban development.

Changes in the area of the town of Zielona Góra

In the years 1945–1961 the area of the town of Zielona Góra was 32.30 km² [12, p. 152], [16]. By virtue of Ordinance of the Council of Ministers dated 5th October 1961 [17] the areas of annulled Jędrzychów settlement and the village of Chynów from Zawada settlement along with the surrounding forests of the total area of 22.70 km² included in Zielonogórski Voivodeship (Province) were incorporated into Zielona Góra. Administrative boundaries of the town designated in this way did not undergo any transformations and comprised the area of 55.0 km² until 4th February 1986 when on the basis of the decision issued by the governor of Zielona Góra concerning the description of boundaries of Zielona Góra [18] a part of Stary Kisielin village and Raculka hamlet along with the adjoining forests were incorporated into the town (Table 1). The incorporated areas enlarged the area of Zielona Góra municipality of the urban status up to 58.32 km² and at the same time they reduced the area of the village municipality of Zielona Góra. The area of Zielona Góra municipality of the urban status has not been changed up to this day.

Chosen data about the population of Zielona Góra

The period from 1945 to 1950 is mainly associated with resettlements, colonisations and migration of people due to the end of World War II. In 1939 the pre-war town of Grünberg was inhabited by 25 804 people [18]. On 24th June 1945 in the town of Zielona Góra 11 566 people were registered in total and in the period from 1945 to 1950 the population steadily increased. In the subsequent months from June to September of 1945, 9500 Poles settled there. At the same time the area of later Zielonogórskie Voivodeship¹ was settled by 227 033 settlers [22, p. 152].

Comparing the urban population in particular counties belonging to Lubusz Land, in the years 1945–1950 a dominance of the following urban counties can be observed: Gorzowskie and Zielonogórskie. In 1950 they were inhabited by 69 239 people in total. These areas also belonged to a group characterised by the fastest economic development. Independently, Zielona Góra along with Kargowa, Nowa Sól and Sława belonged to the group of towns whose numbers of residents came back fastest to the numbers comparable with the state from 1939.

The development of particular towns of Lubusz Land additionally accelerated the growth in the number of workplaces in industry, handicrafts and trade. Among the centres which had the above mentioned potential there are the following: Gorzów Wielkopolski, Gubin, Głogów, Żary, Żagań, Zielona Góra and Nowa Sól. Zielona Góra and Nowa Sól had a high position in this hierarchy despite

¹ W granicach administracyjnych z roku 1950.

¹ Within the administrative borders from 1950.

Tabela 1. Zmiany powierzchni miasta Zielona Góra w latach (oprac. A. Bazan-Krzywoszańska, 2011, na podstawie [19, s. 33], [20, s. 22], [21, s. 62])
 Table 1. Changes of the area of the town of Zielona Góra in the years (by A. Bazan-Krzywoszańska, 2011, on the basis of [19, p. 33], [20, p. 22], [21, p. 62])

	1923 r.	1.01.1959 r.	31.12.1962 r.	31.12.1986 r.
Powierzchnia miasta w km ² The area of the town in km ²	37,00	32,30	55,00	58,32
% powierzchni w stosunku do roku 2010 % of the area in relation to 2010	63,44	55,38	94,30	100

prawie całkowicie zlikwidowano przedwojenne zakłady przemysłowe².

Od 1945 do 1949 r. Ministerstwo Przemysłu Lekkiego zdecydowało o ponownym rozpoczęciu działalności produkcyjnej dużych przedsiębiorstw, dla których kompletowano brakujące urządzenia i maszyny. Do zakładów nadrzędnych w Zielonej Górze należały między innymi Zakłady Deutsche Wollen – Waren, na których bazie 18 lipca 1949 r. utworzono państwowe przedsiębiorstwo pod nazwą Zakłady Przemysłu Włókienniczego „Polska Włóka” [23, s. 77]. Od września 1945 r. kolejno swoją działalność rozpoczynały: Zielonogórska Fabryka Dywanów, Zaodrzańskie Zakłady Budowy Mostów i Wagonów, Lubuska Fabryka Zgrzeblarek Bawełnianych „Falubaz”, jak również Państwowa Wytwórnia Win Musujących w Zielonej Górze.

Znaczące dla rozwoju Zielonej Góry były lata od 1950 do 1999. Miasto, uwzględniając podziały administracyjne kraju z 1950 i 1975 r., pełniło w tym czasie funkcję stolicy województwa zielonogórskiego. Liczba mieszkańców od roku 1950 stale rosła. W 1999 r. miasto liczyło 118 800 osób [24], co oznacza, iż w porównaniu z rokiem 1939 zwiększyło liczbę ludności prawie pięciokrotnie (tab. 2). Zielona Góra razem z Gorzowem Wlkp. w analizowanym okresie stanowiły ośrodki, które pod względem liczby mieszkańców znalazły się w czołówce najbardziej zaludnionych miejscowości województwa. W roku 1980 jako jedyne przekroczyły liczbę 100 000 mieszkańców. Stan ten był konsekwencją stabilizującej się sytuacji ekonomicznej oraz ogólnego polepszenia warunków życia społeczeństwa.

Przyrost liczby ludności, w tym w wieku produkcyjnym, był jednym z czynników mających znaczenie dla rozwoju gospodarczego Zielonej Góry i regionu. W roku 1950 miasto znalazło się w nowych, szczególnie korzystnych warunkach społeczno-ekonomicznych. Jako stolica województwa odnotowywało najszybszy wzrost gospodarczy w województwie zielonogórskim. Dodatkowo, stając się ośrodkiem miejskim o znaczeniu regionalnym, zanotowało rozwój administracji wojewódzkiej i samorządowej, a wraz z nimi rozwój nauki, kultury, handlu, usług. Zielona Góra bardzo szybko przyjęła rolę największego w regionie celu codziennych dojazdów do pracy [22]. Wzrost liczby organów i instytucji administracji przyczynił się do powiększenia liczby zatrudnionych. Pod koniec 1961 r. do zakładów przemysłowych zlokalizowanych w granicach administracyjnych miasta dojeżd-

the fact that in these areas the pre-war industrial plants were almost completely liquidated².

From 1945 to 1949 the Ministry of Light Industry decided to restart a production activity of big companies for which missing devices and machines were collected. Parent plants in Zielona Góra also included Deutsche Wollen – Waren Factories on the basis of which a state-owned company called the Wool Industry Factory “Polish Wool” was established on 18th July 1949 [23, p. 77]. In September 1945 the following factories started their activities: Zielonogórska Carpet Factory, Zaodrzańskie Bridge and Railway Car Construction Factory, Lubusz Cotton Carding Machine Factory “Falubaz” and National Sparkling Wine Winery in Zielona Góra.

The years 1950–1999 were significant for the development of Zielona Góra. The town, taking into account the administrative divisions of Poland from 1959 and 1975, at that time performed the role of the capital of Zielonogórskie Voivodeship. Since 1950 its population increased steadily. In 1999 the town had 118 800 residents [24], which means that in comparison with the year 1939 its population grew almost five times (Table 2). In the analysed period Zielona Góra with Gorzów Wielkopolski constituted the centres which were the most densely populated towns of the voivodeship. In 1980 they were the only towns to have exceeded the number of one hundred thousand residents. This state resulted from a stabilising economic situation and a general improvement in living conditions of the society.

The population growth, including people of production age, was one of the significant factors for the economic development of Zielona Góra and the region. In 1950 there were particularly favourable social and economic conditions in the town. As the capital of the province (voivodeship), it recorded the fastest economic growth in Zielonogórskie Voivodeship. Additionally, becoming the urban centre of regional importance, it recorded the development of the voivodeship and local government administration and also the development of science, culture, trade and services. Zielona Góra very quickly accepted the role of the greatest destination in the region for commuters [22]. An increase in the number of administrative authorities and institutions contributed to the growth in the number of the employed people. At the end of 1961 about five thousand people commuted to factories located in the town administrative borders. Residents of

² Głównie elektrotechnicznego i włókienniczo-dziewiarskiego.

² Mainly electrotechnical as well as textile and knitting factories.

Tabela 2. Porównanie dynamiki wzrostu liczby ludności województwa i miasta Zielona Góra w latach 1950–2010
(oprac. A. Bazan-Krzywoszańska, 2011, na podstawie [24], [25, s. 114])
Table 2. Comparison of growth dynamics of the population of the voivodeship and the town of Zielona Góra 1950–2010
(by A. Bazan-Krzywoszańska, 2011, on the basis of [24], [25, p. 114])

Rok Year	Ludność w tys. osób Population in thousands of persons				
	ogółem w województwie total in voivodeship	miejska województwa urban voivodeship	w Zielonej Górze in Zielona Góra	udział % mieszkańców miasta Zielona Góra w liczbie ludności województwa percentage share of Zielona Góra residents in total population of the voivodeship	
				ogółem total	miejskiej urban
1950	358,7	149,2	33,9	9,5	22,7
1955	429,0	191,0	39,5	9,2	20,7
1960	497,1	242,3	54,3	10,9	22,4
1965	526,1	269,9	62,8	11,9	23,3
1970	553,2	294,9	73,4	13,3	24,8
1975	580,0	322,3	84,2	14,5	26,1
1980	609,2	352,1	101,1	16,6	28,7
1985	645,9	381,7	109,9	17,0	28,8
1990	659,9	407,9	114,2	17,3	28,0
1995	1 014,6	658,9	116,3	11,5	17,7
2000	1 023,5	662,6	118,8	11,6	17,9
2005	1 009,2	645,5	118,2	11,7	18,3
2010	1 010,0	643,1	117,5	11,6	18,2

działo około 5000 osób. Ponad 50% tej grupy stanowili mieszkańcy województwa zielonogórskiego, w tym: Nowej Soli, Sulechowa i Krosna Odrzańskiego. W grudniu 1983 r. liczba osób dojeżdżających wynosiła 10 916 i stanowiła 20% ogółu zatrudnionych w mieście [10].

W Zielonej Górze znaczącą rolę w gospodarce uspołecznionej pełnił przemysł włókienniczy. W samych Zakładach Przemysłu Włókienniczego „Polska Wełna” pracowało 87,3% wszystkich pracujących w zakładach tej branży, zlokalizowanych w mieście i 41,2% wszystkich zatrudnionych kobiet [26, s. 176]. W analizowanym okresie co 17. pracująca osoba w Zielonej Górze związana była z przemysłem włókienniczym, co 20. stanowiła załogę „Polskiej Wełny”. Miasto kojarzyło się z włókiennictwem jako gałęzią dominującą.

W roku 1986 w 86 zakładach przemysłowych miasta pracowało 17 400 osób, czyli 32% ogółu zatrudnionych i jednocześnie 23% łącznej liczby zatrudnionych w tej dziedzinie gospodarki w województwie [10]. Był to jeden z wyższych wskaźników w historii powojennej miasta. Dla porównania, w administracji pracowało w tym czasie 3800 osób.

Okres kolejnych 10 lat (1990–2000) łączył się z radykalnymi zmianami w przedstawionych wyżej proporcjach. Znaczący wpływ na taki stan miały zmiany polityczne i gospodarcze kraju. Zmniejszenie liczby zakładów państwowych spowodowało spadek zatrudnienia w sektorze publicznym gospodarki.

Lata 2000–2010 charakteryzował rozwój gospodarki opartej na informatyzacji. W województwie lubuskim zatrudnienie w sektorze publicznym gospodarki narodowej

Zielonogórskie county constituted over 50% of this group, including Nowa Sól, Sulechów and Krosno Odrzańskie. In December 1983 the number of commuting people was 10 916 and it constituted 20% of all people employed in the town [10].

In Zielona Góra the cotton industry performed a significant role in the nationalised economy. In the Cotton Industry Factory 87.3% of all working people in factories of this trade located in the town were employed and 41.2% of all employed women [26, p. 176]. In the analysed period every 17th working person in Zielona Góra was connected with the cotton industry and every 20th person was a worker of “Polish Wool”. The town was commonly associated with textiles as a dominating branch.

In 1986 17 400 people worked in 86 industrial factories, which constituted 32% of all employed people and at the same time 23% of the total number of the employed in this branch of economy in the voivodeship [10]. It was one of the higher rates in the post-war history of the town. By comparison, 3800 people worked in administration at that time.

The period of the next ten years (1990–2000) was connected with radical changes in the above presented proportions. Political and economic changes had a significant influence on this situation. A reduction in the number of state-owned factories brought about a decrease in employment in the public sector.

The years 2000–2010 were characterised by the economic development based on computerisation. In Lubusz Voivodeship employment in the public sector of the national economy successively decreased in favour of the

sukcesywnie malało na rzecz sektora prywatnego. Wzrosła liczba zatrudnionych w przemyśle i budownictwie. Zmalał wskaźnik bezrobocia, który w roku 2009 wynosił 61% stanu z roku 1999³. Według danych zawartych w raporcie dotyczącym warunków i jakości życia Polaków z roku 2009 województwo lubuskie charakteryzował najwyższy w Polsce poziom zaspokojenia potrzeb w zakresie warunków mieszkaniowych [26, s. 115].

Obecnie Zielona Góra liczy około 115 000 mieszkańców. Ich liczba przyrasta, lecz nie w imponujących proporcjach, jest to w głównej mierze spowodowane migracją ludności miasta Zielona Góra na tereny gmin sąsiednich, w tym gminy wiejskiej Zielona Góra, która według danych statystycznych za rok 2010 jest najbardziej zaludnioną gminą wiejską w województwie [27]. Tendencja ta wykazuje jednoznacznie preferencje ludności w odniesieniu do wyboru miejsca zamieszkania.

Rozwój Zielonej Góry i dokumenty planistyczne

Analizując dostępne materiały dotyczące miasta, w tym planistyczne, można przyjąć, iż Zielona Góra z osady targowej położonej na zbiegu szlaków handlowych przeobraziła się w ośrodek miejski o znaczeniu wielofunkcyjnym. Wzrost liczby ludności wymuszał rozwój przestrzenny. Tereny przemysłowe zlokalizowane początkowo na obrzeżach miasta szybko stały się tkanką wypełniającą strefę biegnącą z północy na południe po zachodniej stronie terenów śródmieścia. Sam przemysł, mimo że stanowił czynnik napędzający rozwój miasta, nie zdominował jego przestrzeni, ale kształtował ją łącznie z zabudową mieszkaniową.

Rozwój przestrzeni zurbanizowanych podporządkowany został głównym szlakom komunikacyjnym. Tereny zabudowy mieszkaniowej, po wypełnieniu wolnych przestrzeni wewnątrz istniejącej tkanki miejskiej, rozrastały się na zewnątrz, w większości przypadków w formie osiedli zabudowy wielorodzinnej wraz z usługami jako funkcją uzupełniającą. Stąd też, od roku 1950, zajmują one miejsce uprawom winorośli i sadownictwu.

Plany zagospodarowania przestrzennego miasta, począwszy od roku 1960, kształtują ośrodek o układzie koncentrycznym, w którym dają się wyszczególnić strefy: ścisłego centrum, śródmieścia, przymiejska i peryferyjna. Mając na uwadze przedstawiane w latach 2000–2004 przez władze miasta i gminy Zielona Góra propozycje połączenia obu jednostek administracyjnych, po ich realizacji do wyżej wymienionych stref dodać należałoby jeszcze niewątpliwie podmiejską, uzupełniającą dla obszaru miasta, oddzieloną od niego pasem zieleni leśnej. Koncepcja ta wydaje się prawdopodobna do zrealizowania ze względu na to, iż miasto posiada w naturalny sposób ograniczoną przez tereny leśne powierzchnię funkcjonalną. Tereny gminy wiejskiej Zielona Góra już dziś stanowią jego sypialnię.

Zielona Góra, ze względu na otaczające ją lasy, jest uważana przez swoich mieszkańców za jedno z atrakcyj-

private sector. The number of people employed in industry and construction increased. The rate of unemployment decreased, i.e. in 2009 it constituted 61% of the state from 1999³. According to the data contained in a report on the conditions and quality of life of Poles from 2009, Lubusz Voivodeship was characterised by the highest level as regards meeting the needs in the range of housing conditions [26, p. 115].

At present, Zielona Góra has about 115 000 inhabitants. The number of residents is still growing, however, not in impressive proportions. This mainly results from migration of Zielona Góra residents to the areas of neighbouring municipalities, including a village municipality of Zielona Góra which, according to the statistical data from 2010, constitutes the most populated village municipality in the voivodeship [27]. This trend unambiguously indicates preferences of people in relation to the choice of a place of living.

Development of Zielona Góra and planning documents

Analysing available materials concerning the town, including the planning ones, it can be assumed that Zielona Góra was transformed from a trade settlement situated at the junction of trade routes into an urban centre of multi-functional significance. The population growth forced spatial development. Industrial areas on the outskirts of the town quickly became a tissue which filled the north-south zone on the western side of downtown areas. The industry itself, despite the fact that it constituted a factor propelling the town development, did not dominate its space but it shaped it along with the housing development.

Development of urbanised areas was subordinated to the main transportation routes. The areas of the housing development after having filled free spaces inside the existing urban tissue, grew beyond in most cases in the form of residential single-family housing development together with services as an additional function. Hence, since 1950 they have occupied places which were previously cultivated as vineyards and orchards.

The land development plans of the town starting from 1960 have been shaping a concentric centre in which we can distinguish the following zones: the very centre, downtown, by-city and suburban areas. Taking into consideration the proposals submitted by the town and municipal authorities in the years 2000–2004 to connect both administrative units after these proposals are implemented we would have to add yet another suburban area to complement the aforementioned ones, separated from the town by a green forest belt. This concept seems to be plausible due to the fact that the town has a functional area which is naturally limited by forests. The rural municipality of Zielona Góra already constitutes the town's "bedroom" today.

Zielona Góra because of the surrounding forests is perceived by its residents as one of the most attractive towns

³ Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, www.stat.gov.pl/zg.

³ Statistical Office in Zielona Góra, www.stat.gov.pl/zg.

niejszych miejsc do osiedlania w Polsce. Stałe poszukiwanie nowych terenów inwestycyjnych i mieszkaniowych powoduje bezpowrotne zmniejszanie się powierzchni lasów, zieleni i terenów otwartych. Prowadzenie polityki przestrzennej reagującej tylko na doraźne potrzeby inwestorów nie wymusza rozwoju miasta „do wewnątrz”.

Miejskie dokumenty programowe najczęściej odnoszą się w swoich zapisach do konieczności: zachowania systemów zieleni, przeciwdziałania antropopresji, polepszania stanu zasobów krajobrazowych, zwiększania atrakcyjności środowiska przyrodniczego jako elementu wizerunku miasta oraz czynnika przyciągającego turystów i inwestorów. Ustalenia te nie mają jednak swojego odzwierciedlenia w aktualnych planach miejscowych miasta. Zielona Góra rozwija się nieracjonalnie i wręcz amorficznie nie tylko w strukturze podmiejskiej. Ta nieracjonalność odnosi się nie tylko do terenochłonności, energochłonności oraz wzrostu kosztów społecznych i infrastrukturalnych, ale także do gospodarowania zasobami środowiska bez uwzględnienia potrzeb mieszkańców. Wśród lasów dominuje bór świeży, który jest przyjazny i łatwo dostępny np. do pieszych wędrówek, tym bardziej że kompleksy leśne zaczynają się niemal w osiedlach mieszkaniowych i pełnią funkcję „miejskich parków rekreacyjnych”, których miasto w istocie nie posiada.

Niestety, otaczające miasto kompleksy leśne – tak jak niegdyś mury miejskie – tworzą swego rodzaju współczesną barierę rozwoju przestrzennego. Stałe poszukiwanie i wykorzystywanie nowych terenów inwestycyjnych, w tym mieszkaniowych, powoduje bezpowrotne zmniejszanie się powierzchni lasów otaczających Zieloną Górę. Wylesianie obszarów pod rozwój miasta następuje najczęściej na styku z już istniejącą zabudową i w konsekwencji powoduje stałe odsuwanie zieleni od śródmieścia. Chęć pozyskania jednorazowych, znaczących wpływów do budżetu uniemożliwia racjonalną politykę w tej kwestii, zorientowaną na np. sukcesywną intensyfikację poprzez np. dogęszczenie czy wzrost intensywności istniejącej struktury urbanistycznej.

Łatwość wprowadzania częściowych zmian zapisów w lokalnych dokumentach planistycznych oraz posługiwanie się decyzjami o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu (zastępującymi w myśl ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym prawo miejscowe) powoduje, że pozyskiwanie nowych terenów leśnych i niezabudowanych jest wciąż opłacalne ekonomicznie. Mimo wprowadzonych opłat za wycinkę drzew powierzchnia lasów w Zielonej Górze dotkliwie i systematycznie się zmniejsza (il. 1). W 1998 r. lasy w granicach administracyjnych miasta stanowiły 740 ha, a w 2008 r. już tylko 557 ha. Ponad 80% powierzchni tych terenów to lasy ochronne – najczęściej wodonośne. W ciągu zaledwie 10 lat wycięto prawie 200 ha lasów. Niestety, nie usprawiedliwia tego faktu ani prognozowany wzrost liczby mieszkańców, ani poprawa standardu zamieszkiwania⁴.

Rozwój miasta nie jest tak dynamiczny, jak mogłoby to wynikać z zapotrzebowania na nową powierzchnię zabu-

to settle in Poland. A constant search for new investment and residential areas causes forests and green open areas to reduce irretrievably. Carrying out a land development policy that reacts only to immediate needs of investors does not force the town development “to the inside”.

The town’s policy documents in their provisions most often refer to the preservation of green systems, preventing anthropopressure, improving the state of landscape resources and increasing the attractiveness of the environment as an element of the town’s image as well as a factor that attracts tourists and investors. These assumptions are not reflected in the current local zoning plans. Zielona Góra develops irrationally and even in an amorphous way not only in the suburban structure. This irrationality refers not only to land absorption, energy consumption as well as an increase in social and infrastructural costs, but also to the management of environment resources without taking into account needs of residents. Fresh coniferous forest is a dominant forest type which is friendly and easily accessible for hiking because the forest complexes start already in housing estates, thus performing the function of “urban recreational parks” which in fact the town does not have.

Unfortunately, forest complexes surrounding the town, similarly to defensive walls of the past, form a specific contemporary barrier to spatial development. Constant searching and using new investment areas, including residential ones, brings about irretrievable reduction of forest areas that surround Zielona Góra. Deforestation in order to expand the town usually takes place at the interface with the existing development and as a consequence it results in the permanent moving of green areas away from downtown. Willingness to achieve immediate substantial incomes to the budget makes it impossible to carry out a rational policy in this regard, i.e. a policy which would be oriented towards, e.g. successive intensification by, e.g. densification or increasing the intensity of the existing urban structure.

Easiness of introducing partial changes in legal provisions in local planning documents and taking advantage of decisions on conditions of development and land development (replacing a local law in accordance with an act on planning and land development) contribute to the fact that acquiring new forest and undeveloped areas is still cost-effective. Despite the introduced charges for logging, the forest areas in Zielona Góra are severely and systematically reduced (Fig. 1). In 1998 forests in administrative borders of the town constituted 740 hectares and in 2008 only 557 hectares. Over 80% of these areas are protection forests, mostly water-bearing forests. Within only ten years almost two hundred hectares of forests were cut down. This fact is by no means justified by a forecast increase in the number of residents or the improvement in the living standard⁴.

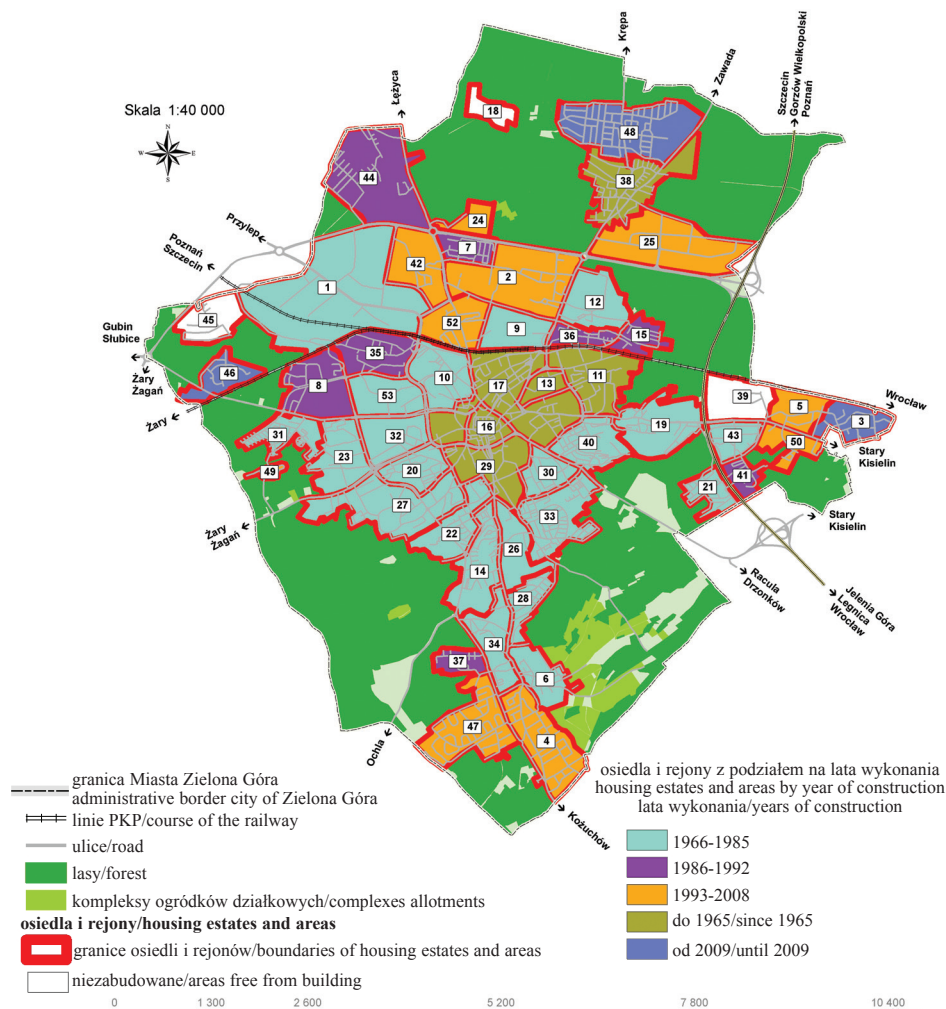
The town’s development is not so dynamic as it might result from a demand for a new building area. The number of Zielona Góra residents has been the same for 20 years

⁴ Dane Głównego Urzędu Statystycznego za 2008 r.

⁴ Data of the Central Statistical Office for the year 2008.

II. 1. Rozwój przestrzenny miasta Zielona Góra (oprac. A. Bazan-Krzywoszańska, 2011, rys. realizowany na potrzeby projektu badawczego NCBiR pt. „Zintegrowany system zmniejszania eksploatacyjnej energochłonności budynków”, Zad. Nr 1: Analiza możliwości i skutków socjoekonomicznych wzrostu efektywności energetycznej w budownictwie, Zad. Nr 8: Warunki i możliwości oszczędzania energii za pomocą instrumentów polityki miejskiej)

Fig. 1. Spatial development of the town of Zielona Góra (by A. Bazan-Krzywoszańska, 2011, Fig. implemented for the research project NCBiR “Integrated system for reducing operating energy consumption of buildings”, Task No. 1: Analysis of the effects of socio-economic opportunities and increase energy efficiency in buildings, Task No. 8: Conditions and energy saving opportunities using instruments of urban policy)

dowy. Liczba mieszkańców Zielonej Góry jest od 20 lat stała i wynosi obecnie prawie 117 000⁵. Zieleń w postaci lasów odsunęła się jednak od centrum o kolejne kilkaset metrów. Co ciekawe, nie powstał w tym czasie żaden kompleks zieleni rekreacyjnej czy terenów otwartych. Jednocześnie stale zmniejsza się obszar przynależny do jedyne go już ciek u wodnego w pobliżu śródmieścia – Gęśnika – na korzyść napierającej na niego zabudowy. Ciek ten jest już w części skanalizowany.

Wnioski

Zielona Góra w systemie osadniczym kraju stanowi miasto średniej wielkości, pełniące funkcje stolicy województwa, siedziby władz – marszałka i sejmiku samorządu województwa. Jako ośrodek obsługi okolicznych miejscowości pełni funkcję nadrzędną o charakterze: administracyjnym, kulturalnym i usługowym. Skupione w mieście instytucje, ich rodzaj i zasięg oddziaływania

and it is now almost 117 000⁵. However, green areas in the form of forests have moved away from the centre by another few hundred meters. Interestingly enough, no complex of recreational green areas or open areas were built during this period. At the same time, the area which belongs to the only watercourse in the vicinity of downtown is constantly reduced – Gęśnik – in favour of expanding development. This watercourse is already partly canalised.

Conclusions

Zielona Góra in the national settlement system constitutes an average-size town performing the functions of the capital of the voivodeship, the seat of authorities – the Marshal and the provincial-level Assembly. As a service centre for the surrounding villages, it fulfils a superior function of the administrative and cultural character. The town’s institutions, their type and scope of impingement

⁵ Przy stałej liczbie mieszkańców Zielonej Góry na osobę przypada średnio 24,2 m² powierzchni mieszkania. Średnia krajowa to 23,6 m² na osobę. Średnia powierzchnia użytkowa mieszkania w Zielonej Górze wynosi 61,2 m², co jest bliskie średniej krajowej dla mieszkań w mieście w Polsce, która wynosi 62,2 m². Dane Głównego Urzędu Statystycznego za 2008 r.

⁵ With the constant number of Zielona Góra inhabitants, on average 24.2 m² of the flat’s area falls per person. The national average value is 23.6 m² per person. The average usable area of a flat in Zielona Góra is 61.2 m², which is close to the national average value for flats in Poland, which is 62.2 m². Data of the Central Statistical Office for the year 2008.

plasują Zieloną Górę wysoko w hierarchii ośrodków osadniczych województwa i regionu. Ponadto Zielona Góra jest miastem lubianym przez swoich mieszkańców. Ma cechy i elementy, z którymi zielonogórzanie od lat się utożsamiają, pielęgnując jako swego rodzaju symbole, dzięki czemu wciąż aktywnie zabierają głos w dyskusji poświęconej tematami związanym z przyszłością miasta.

Zielona Góra jako założenie urbanistyczne, w myśl obowiązującej strategii rozwoju, powinna stanowić jedność z otoczeniem na zasadzie wzajemnego uzupełnienia się układów. Ochrona wizerunku, jeśli ma się na względzie marketingowy rozwój miasta, powinna opierać się na wskazanej idei ośrodka „ekologicznego i zielonego”. Zespoły zieleni otaczającej Zieloną Górę stanowić powinny jeden z elementów reklamy miasta „wiecznie zielonego”. Na tym założeniu opierać należałoby również plan przyciągania inwestorów. Optymalizacja struktury miejskiej ze względu na: klimat, gospodarkę gruntami, tradycję miejsca i potrzeby samych mieszkańców powinna przybliżać rozwój miasta ku urbanistyce, w której polityka ekologiczna, z zachowaniem okalających miasto lasów, stanowi priorytet. Wyważenie proporcji pomiędzy działaniami mającymi na celu realizację doraźnych potrzeb a ochroną wartości krajobrazu miasta, jego struktury stworzyć może logicznie funkcjonujący układ przestrzenny. Całość opisanych założeń tworzy podstawę dokumentów strategicznych miasta. Z niewyjaśnionych przyczyn nie są one jednak realizowane w ramach działań inwestycyjnych promowanych przez władze miasta.

place Zielona Góra high in the hierarchy of settlement centres of the province and the region. Moreover, Zielona Góra is a town that is liked by its inhabitants. It has features and elements with which its residents have been identifying themselves for years taking care of them as specific symbols thanks to which they actively participate in discussions on any topics connected with the town's future.

Zielona Góra as an urban layout in accordance with the existing strategy of development should constitute a unity with the surroundings on the basis of mutual complementation of systems. Protection of the image, when we take into account marketing development of the town, ought to be based on the presented idea of the “ecological and green” centre. Green complexes surrounding Zielona Góra should constitute one of the elements of advertising the “evergreen” town. This assumption must be a basis of planning how to attract investors. Optimisation of the town structure with regard to the climate, land economy, a local tradition and needs of inhabitants themselves should direct the town development towards such urban planning where an ecological policy constitutes a priority along with the preservation of the forests that surround the town. Balancing the proportions between activities aimed at satisfying immediate needs and protection of the town landscape values and its structure may result in a logically functioning spatial system. All of the described assumptions form a basis for the strategic town documents. For unknown reasons, however, they are not implemented in the framework of the investment activities which are promoted by the town authorities.

Translated by
Bogusław Setkiewicz

Bibliografia/References

- [1] Jałowicki B., *Wspólne i odrębne płaszczyzny badań nad miastem*, [w:] B. Jałowicki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, 193–206.
- [2] Szymańska D., *Niektóre zagadnienia urbanizacji w Polsce w drugiej połowie XX wieku*, [w:] J. Słodczyk (red.), *Przemiany bazy ekonomicznej i struktury przestrzennej miast*, Wydawnictwo UO, Opole 2002, 53–69.
- [3] Domański R., *Geografia ekonomiczna. Ujęcie dynamiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- [4] Domański R., *Gospodarka przestrzenna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- [5] Pirveli M., *Model struktury społecznej w mieście okresu przemian*, [w:] J. Słodczyk (red.), *Demograficzne i społeczne aspekty rozwoju miast*, Wydawnictwo UO, Opole 2002, 127–132.
- [6] Gzell S., *Miasto jako przedmiot badań urbanistyki*, [w:] B. Jałowicki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, 11–27.
- [7] Szczepański M.S., Kozielska B., *Miasto jako przedmiot badań socjologii*, [w:] B. Jałowicki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, 135–157.
- [8] Sagan I., *Miasto jako przedmiot badań geografii*, [w:] B. Jałowicki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, 105–119.
- [9] Kuryłowicz E., *Miasto jako przedmiot badań architektów*, [w:] B. Jałowicki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, 28–49.
- [10] *Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego miasta Zielonej Góry. Część opisowa*, Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Zielonej Górze, Zielona Góra 1988 [mpis].
- [11] Maciejuk M., *Suburbanizacja miast średniej wielkości w Polsce na przykładzie Jeleniej Góry*, [w:] J. Słodczyk (red.), *Studia Miejskie. Procesy suburbanizacji w wybranych miastach Polski*, Wydawnictwo UO, Opole 2011, 67–79.
- [12] Walis A., *Miasto i przestrzeń*, PWN, Warszawa 1977.
- [13] Borcz Z., Niedźwiecka-Filipiak I., *Zmienność hierarchii sieci osadniczej na przykładzie okolic Wrocławia*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2000, nr 4, 579–589.
- [14] Bagiński E., *Sieć osadnicza w wielowątkowych badaniach planistów przestrzennych (wprowadzenie do problematyki)*, [w:] E. Bagiński (red.), *Sieć osadnicza jako przedmiot badań*, Oficyna Wydawnicza PWR, Wrocław 2006, 4–5.
- [15] Llewelyn-Davies, Banister D., Hall P., *Transport and City Competitiveness – Literature Review*, London 2004, http://www.transportworks.org/sites/default/files/assets/evidence_base_documents/Transport%20and%20City%20Competitiveness%20Review.pdf [accessed: 25.08.2014].

- [16] Gołdyka L., *Rozwój struktury przestrzennej Zielonej Góry*, „Przegląd Lubuski” 1976, nr 1.
- [17] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 października 1961 r. w sprawie przekształcenia granic miast Zielonej Góry i Gorzowa Wielkopolskiego w województwie zielonogórskim, Dz.U. 1961, Nr 46, poz. 242.
- [18] Zarządzenie Nr 8/86 Wojewody Zielonogórskiego z dnia 4 lutego 1986 r. w sprawie szczegółowego opisu granic miasta Zielonej Góry, Dziennik Urzędowy Województwa Zielonogórskiego z 5 lutego 1986 r. Nr 2, poz. 44.
- [19] Bujkiewicz Z., *Krajobraz naturalny i społeczny Zielonej Góry od końca XVIII do połowy XX wieku*, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Zielonej Górze, Zielona Góra 2003.
- [20] *Rocznik statystyczny województwa zielonogórskiego 1963–1964*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1964.
- [21] *Rocznik statystyczny województwa zielonogórskiego 1987*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 1987.
- [22] Dominiczak H., *Wysiedlenie ludności niemieckiej z obecnego obszaru województwa zielonogórskiego w latach 1945–1950*, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, sygn. 161 [mpis].
- [23] Wyder G., *Przedsiębiorstwa Zielonej Góry w latach 1945–1955*, Studia zielonogórskie, Tom IV. Pod red. A. Toczewskiego, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Zielona Góra 1998, 69–86.
- [24] Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, http://stat.gov.pl/bdl/app/miejsc_w.dims?p_id=19185&p_token=735409463 [accessed: February 2011].
- [25] Poprawa B., *Ruch naturalny w woj. zielonogórskim w latach 1976–1983 r. Studium do Planu Województwa*, Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Zielonej Górze, Zielona Góra 1984 [mpis].
- [26] Czapliński J., Panek T. (red.), *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie, <http://www.diagnoza.com/> [accessed: February 2011].
- [27] *Stan i ruch naturalny w województwie lubuskim w roku 2010*, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks [accessed: February 2011].

Streszczenie

Miasto jako system ulega ciągłym przekształceniom, co nie wpłynęło na fakt, iż pomiędzy jego strukturą społeczną a formą urbanistyczną zauważalny jest nadal nierozzerwalny związek. Rewolucja ogólnooświatowa XX w., przyczyniając się zmian ekonomicznych i społecznych, spowodowała w strukturze miasta znaczne przeobrażenia. Przemiany cywilizacyjne, w tym informatyzacja społeczeństwa oraz rozwój technologiczny wpłynęły na zmiany struktury miasta. Wiek XX, głównie po II wojnie światowej, zaznaczył się dużymi przeobrażeniami w odniesieniu do ludności. Procesy demograficzne i nasilone zmiany urbanistyczne przyczyniły się do koncentracji ludności w miastach dużych i średniej wielkości. Do zobrazowania ww. procesów w niniejszym artykule autorka posłużyła się przykładem Zielonej Góry, która w systemie osadniczym kraju stanowi miasto średniej wielkości. Optymalizacja struktury miejskiej ze względu na klimat, gospodarkę gruntami, tradycję miejsca i potrzeby samych mieszkańców przybliży rozwój ośrodków ku urbanistyce, w której polityka ekologiczna stanowi priorytet. Wyważenie proporcji pomiędzy działaniami mającymi na celu realizację doraźnych potrzeb a ochroną wartości krajobrazu miasta, jego struktury stworzyć powinny logicznie funkcjonujący układ przestrzenny – system.

Słowa kluczowe: planowanie przestrzenne, rozwój przestrzenny

Abstract

The city as a system undergoes constant changes. However, this does not change the fact that there is still to be seen a strong connection between its social structure and urban form. The world revolution of the 20th century contributed to economic and social transformations, and caused considerable reform in the structure of the city. Civilization changes, including faster circulation of transformation in society and technological modifications, had an impact on the structure of the city. The 20th century, mainly after World War II, saw considerable changes in population. Demographic processes and intensive urban restyling resulted in the concentration of the population in large cities and medium-sized towns.

In order to illustrate the abovementioned processes in this paper, the author used the town of Zielona Góra as an example. This is a medium-sized town in the country's settlement system. The optimization of the urban structure in terms of the climate, land management, the tradition of the place and the needs of the inhabitants leads to urban planning in which ecological policy is a priority. Balance between activities directed at satisfying immediate needs and protection of the town's landscape and structure should form a logical spatial system.

Key words: spatial planning, spatial development

Katedra we Fromborku,
wspornik sklepienia zakrystii
(fot. E. Łużyniecka)

The cathedral in Frombork,
cantilever of the sacristy vault
(photo by E. Łużyniecka)